

11.3.2010

Dnro 2400/4/08

Ratkaisija: Oikeusasiamies Petri Jääskeläinen

Esittelijä: Tarkastaja Reima Laakso

VANKILA EI VOI KIELTÄYTYÄ VASTAANOTTAMASTA TAPAAJAN TUOMIA KIRJASTON KIRJOJA

Kantelu

Kantelija arvosteli kirjeessään Vantaan vankilan menettelyä tilanteissa, joissa vankien tapaajat olivat tuoneet ulkopuolisten kirjastojen kirjoja vangeille. Kantelija oli ollut tutkintavankina Vantaan vankilassa ja häntä tapaamaan tullut henkilö oli tuonut omalla kirjastokortillaan Helsingin kaupungin kirjastosta lainaamansa kirjat tapaamiseen tarkoituksenaan antaa ne kantelijalle lainaksi vankilaan. Vankilan viranomaiset kieltäytyivät ottamasta vastaan kirjoja, koska ne oli lainattu ulkopuolisesta kirjastosta. Käydessään vankilassa 19.7.2008 kantelija oli nähnyt naisen yrittävän jättää vankilassa olevalle pojalleen ulkopuolisesta kirjastosta lainattuja kirjoja, mutta vartijat olivat kieltäytyneet ottamasta niitä vastaan.

[...]

Oikeusohjeet

Perustuslain 12 §:n 1 momentin mukaan jokaisella on sananvapaus. Sananvapautteen sisältyy oikeus ilmaista, julkistaa ja vastaanottaa tietoja, mielipiteitä ja muita viestejä kenenkään ennakolta esittämättä. Tarkempia säännöksiä sananvapauden käyttämisestä annetaan lailla.

Tutkintavankeuslain 1 luvun 4 §:n mukaan tutkintavangin oikeuksia ei saa tämän lain säännösten nojalla rajoittaa enempää kuin tutkintavankeuden tarkoitus, tutkintavankeudessa pitämisen varmuus ja vankilan järjestyksen säilyminen välttämättä vaativat.

Tutkintavankeuslain 5 luvun 1 §:n mukaan tutkintavanki saa pitää hallussaan kohtuullisen määrän henkilökohtaista omaisuutta. Pykälässä säädetään myös hallussapidon epäamisestä. Säännöksen mukaan tutkintavanki ei saa pitää hallussaan toiselta tutkintavangilta ilman vankeinhoitoviranomaisen lupaa saamaansa omaisuutta. Edellä mainitun luvun 2 §:n 1 momentin mukaan vankilaan vastaanotetusta tutkintavangin omaisuudesta on laadittava omaisuusluettelo. Pykälän 2 momentin mukaan tutkintavangin haltuun annetusta omaisuudesta on tehtävä merkintä omaisuusluetteloon. Luvun 9 §:n mukaan tarkempia säännöksiä muun muassa tutkintavangin hallussa pitämästä omaisuudesta annetaan valtioneuvoston asetuksella.

Valtioneuvoston tutkintavankeudesta antaman asetuksen 5 §:n mukaan tutkintavangin haltuun annet-

tava omaisuus voidaan tarkastaa. Tutkintavangin haltuun annettavien käyttöesineiden on sovellettava säilytettäväksi asuinhuoneessa. Käyttöesineiden määrän kohtuullisuutta arvioitaessa otetaan huomioon vankilan tai vankilaosaston olosuhteet ja valvonnan aste, asuinhuoneen koko, säilytystilat, paloturvallisuus ja tilojen tarkastamisen asettamat vaatimukset.

Kun hallussa pidettävän omaisuuden määrää rajoitetaan, tutkintavangille on annettava tilaisuus valita hallussa pitämänsä esineet.

Muutoin tutkintavangin haltuun annettavan omaisuuden laadussa ja määrässä noudatetaan, mitä vankilan järjestyssäännössä määrätään.

Tutkintavankeuslain 7 luvun 3 §:n mukaan tutkintavangille on varattava riittävän usein pääsy vankilan kirjastoon tai mahdollisuus käyttää yleisiä kirjastopalveluita. Tutkintavankeja on ohjattava kirjaston käytössä. Edellä 3 luvun 2 §:ssä ja tämän luvun 2 §:n 1 momentin 1 ja 2 kohdassa tarkoitettujen tutkintavankien kirjastopalveluista on huolehdittava muulla tavoin.

Tutkintavangille on 7 luvun 4 §:n mukaan varattava tilaisuus seurata televisio- ja radio-ohjelmia ja sanomalehtiä sekä hankkia omalla kustannuksellaan aikakauslehtiä ja kirjallisuutta. Tutkintavankeuslain 9 luvun 4 §:n mukaan tapaamisen yhteydessä tutkintavangille voidaan antaa lupa ottaa vastaan kohtuullinen määrä sellaisia tavaroita tai esineitä, joiden hallussapito vankilassa on 5 luvun 1 §:n 1 ja 2 momentin mukaan sallittu. Tarkemmat määräykset vastaanotettavan omaisuuden määrästä ja laadusta annetaan 10 luvun 1 §:ssä tarkoitetussa vankilan järjestyssäännössä.

Tapaajan tuomat tavarat on tarkastettava ennen niiden luovuttamista vangille.

Kirjastolain (904/1998) 10 §:n 1 momentin mukaan kirjastolla voi olla käytösäännöt, joissa on määrittäviä kirjaston käytöstä sekä kirjaston käyttäjien oikeuksista ja velvollisuuksista.

Vankilan selvitys

Vankilanjohtaja A:n 5.8.2008 antaman selvityksen mukaan Vantaan vankilan kirjastossa on huomattava määrä vieraskielistä kirjallisuutta. Tämän johdosta tarve vieraskielisten kirjojen lainaamiseen muualta on ollut vähäistä. Opintotarkoitukseen kaukolainauksia on selvityksen mukaan järjestetty opinto-ohjaajan kautta. Muissa erityistapauksissa on johtajan mukaan ollut joustoa.

Vankilanjohtaja A totesi selvityksessään, että vankilassa ei tällä hetkellä oteta vastaan tapaajien yleisistä kirjastoista lainaamia kirjoja, koska vankilassa on oma kirjasto. Toinen syy menettelylle on kirjan tosiasiallisen hallinnan ja varsinaisen lainaajan välinen vastuunjako. Kirja on lainattu tapaajan nimiin, eikä vankiin voida kohdistaa velvoitetta palauttaa kirjaa kirjastoon eikä tapaajaan pakotetta hakea kirja vankilasta. Vankilanjohtaja A:n mukaan vangeille on aiemmin jäänyt ajalehtiä erään-tyneitä tapaajien tuomia kirjoja, mikä on häirinyt vankilan järjestystä.

Vankilanjohtaja A huomautti vielä selvityksessään viitaten tutkintavankeuslain säädöksiin, että vanki saa pitää vankilassa hallussaan vain henkilökohtaista omaisuuttaan ja että yleisten oikeusperiaatteiden mukaan lainaksi saatua esinettä ei saa ilman omistajan lupaa lainata edelleen.

Vantaan vankilan johtajana myöhemmin toimineen B:n 22.6.2009 antamassa lisäselvityksessä viitataan Vankilanjohtaja A:n antamaan lausuntoon ja todetaan, ettei vankilassa tämän hetkisen käytännön mukaan ole mahdollisuutta kunnan kirjastopalvelujen käyttöön esimerkiksi kirjastoauton muodossa. Palvelun puuttumista on selvityksen mukaan perusteltu myös vankilan toiminnalla; vankilan kautta kulkee vuosittain noin 5000 vankia ja vankilan käyttöaste on jatkuvasti 120 – 150 prosenttia. Lyhyiden vankilassaoloaikojen ja suuren vankimäärän vuoksi vankila ei pysty varmistamaan kunnan kirjastosta lainatun materiaalin palautumista kirjastoon. Saatujen selvitysten mukaan poikkeuksia tähän pääsääntöön on kuitenkin tehty harkinnanvaraisesti. Tällaisia poikkeuksia ovat olleet lähinnä opiskeluun liittyvät perusteet. Näissä tapauksissa kirjallisuuden vastaanottamisesta on sovittu etukäteen vankilan kanssa. Poikkeamiset ovat perustuneet tapauskohtaiseen harkintaan ja päätöksentekijänä on yleensä ollut apulaisjohtaja.

Muun muassa vankilan kirjaston toiminnasta vastaava apulaisjohtaja totesi puhelimitse antamassaan lisäselvityksessä, että vankilassa ei ole enää opinto-ohjaajan virkaa. Hänen mukaansa vangit opiskelevat lähtökohtaisesti omaehtoisesti. Vankilan kirjastosta, joka toimii lahjoituspohjalta, on apulaisjohtajan arvion mukaan hyvin saatavilla kaunokirjallisuutta, mutta ei juurikaan oppikirjoja. Jos vankilaan saapuvan tutkintavangin opinnot ovat kesken tai vanki osallistuu esimerkiksi pääsykokeisiin, niin apulaisjohtajan harkinnan mukaisesti tapauskohtaisesti opintoihin liittyvää materiaalia otetaan vastaan tapaaajilta tai hankitaan kaukolainana yleisistä kirjastopalveluista. Apulaisjohtaja totesi, että tutkintavankilan kyseessä ollen vankien opintoja ei aktiivisesti pyritä tutkintavankeusaikana käynnistämään, mutta jo aloitettujen tai hakuvaiheessa olevien opintojen toteutumista ei toisaalta estetäkään.

Tapaaajien vangeille tuomat muut kuin ulkopuolisten kirjastojen lainakirjat otetaan vastaan.

Kannanotto

Olen aiemmissa vastauksissani (esim. 2352/4/08 ja 4018/4/07) ottanut kantaa muun muassa suljetun osaston vankien mahdollisuuksiin päästä kirjastoon. Tapaaajien vangeille tuomien kirjojen vastaanottamisen epäämistä on nähdäkseni tarkasteltava osana vankien sananvapautta, omaisuuden haltuun saantia ja vangeille tarjottavia kirjastopalveluita ja niiden kattavuutta.

Hallituksen esityksessä vankeus- ja tutkintavankeuslaiksi (HE 263/2004 vp) todettiin, että vankilan velvollisuudesta ylläpitää kirjastoa tai turvata tutkintavankien mahdollisuudet käyttää yleisiä kirjastopalveluja säädettäisiin vankeuslaissa.

Hallituksen esityksessä todettiin myös seuraavaa: "*Nykyistä lakia vastaavasti pykälään ehdotetaan säännöksiä vankilan kirjastosta ja mahdollisuudesta käyttää yleisen kirjaston palveluja. Maininnalla yleisten kirjastojen palveluista tarkoitetaan, että vangeille voidaan vankilan valvonnan asteesta riippuen antaa mahdollisuus käydä itse yleisessä kirjastossa tai vankilassa käyvässä kirjastoautossa. Yleisten kirjastojen palveluiden käyttö voidaan järjestää myös kaukolainauksin vankilan kirjaston kautta, jos vankilassa on kirjasto. Normaalisuusperiaatteen mukaisesti pykälään ehdotetaan lisäksi säännöstä, jonka mukaan vankilan kirjastojen on oltava yhteistyössä yleisten kirjastojen kanssa ja kirjaston toiminnan tulee vastata näiden toimintaperiaatteita.*"

Vantaan vankilasta saatujen selvitysten mukaan laitoksessa on kirjasto ja kaukolainausten järjestäminen on mahdollista apulaisjohtajan tapauskohtaisen harkinnan mukaan. Niin ikään tapauskohtaisesti ja apulaisjohtajan päätöksellä on lähinnä opiskeluun liittyvää kirjallisuutta otettu vastaan tapaaajalta, kun siitä on sovittu etukäteen vankilan kanssa.

Käsitykseni mukaan tutkintavankeuslaissa ja lain esitöissä asetettuja vaatimuksia vankien pääsulle riittävän usein vankilan kirjastoon tai mahdollisuutta käyttää yleisiä kirjastopalveluita ei tule rajoittaa siten, että ne koskisivat vain vankeja, jotka opiskelevat. Kirjastoa koskeva säännös ei anna valtuutusta tapauskohtaiseen harkintaa yksinomaan vangin opiskelun perusteella. Perustuslain takaaman sananvapauden näkökulmasta kaikilla vangeilla tulisi olla oikeus vastaanottaa tietoja.

Vankilasta saamieni selvitysten ja lausuntojen valossa yksi keskeinen syy sille, että tapaaajat tuovat ulkopuolisten kirjastojen kirjoja vangeille, voi olla vankilan oman kirjaston rajallisten valikoimien lisäksi myös laitoksen toimenpiteet, joilla lainaustoimintaa on rajoitettu erityisesti kaukolainausten osalta.

Ymmärrän ulkopuolisten kirjastojen lainakirjojen palauttamiseen mahdollisesti liittyvät ja vankilan selvityksissään mainitsevat ongelmat. Toisaalta lainsäädännöstä on vaikea löytää tukea sille, että kirjan vastaanottaminen tapaaajalta vangille olisi riippuvainen siitä, onko kirjan omistaja sen tuoja tai tämän ystävä taikka vankilan ulkopuolinen kirjasto. Käsitykseni mukaan vankila ei voi kieltäytyä ottamasta vastaan tapaaajien tuomia kirjoja vain sillä perusteella, että ne on lainattu kirjastosta. Totean, että Helsingin, Espoon, Kauniaisten ja Vantaan kirjastojen yhteisesti hyväksymien käytösääntöjen mukaan kirjastokortin haltija on vastuussa siitä aineistosta, joka kortilla lainataan. Vastuu ja korvausvelvollisuus kirjaston kirjojen palauttamisesta on lainaajalla.

Käsitykseni mukaan siinä tapauksessa, että tapaaajalle hänen jättäessään kirjoja kerrotaan, ettei niitä tulla antamaan vangin haltuun ja että tällä perusteella niitä ei oteta myöskään vastaan, vankilan tulee ilmoittaa siitä vangille ja antaa tämän pyytäessä päätös hallussapitoasiasta ja muutoksenhakuosoitus.

Toimenpiteet

Saatan edellä esittämäni käsitykset Vantaan vankilan johtajalle tiedoksi ja huomioon otettavaksi lähettämällä hänelle jäljennöksen tästä vastauksesta.

Lähetän vastaukseni myös Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikölle ja pyydän sitä saattamaan edellä esitetyt kirjojen haltuun saantia koskevat käsitykseni vankiloiden tietoon.